

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЮРІЯ ЛИПИ

Олександр ФЕДОРЕНКО, наук. співроб. відділу геополітики та геостратегії України НДІУ

Ідеї та погляди Юрія Липи, висловлені в його працях, відображають віковичне прагнення українців до осмислення себе як спадкоємців стародавньої української нації, її унікальної історії та культури. Час активної науково-дослідної роботи українського геополітика – це 1938-1941 рр., коли європейський геополітичний простір був поділений між двома злочинними імперськими державами – Німеччиною та СРСР.

Поділ європейського простору був визначений в секретному протоколі Пакту про ненапад між Німеччиною та СРСР, що був підписаний в Москві 23 серпня 1939 року. У вересні 1939 року німецькі та радянські війська вторглися на територію Польщі, розгромили польську армію, здійснили поділ території польської держави. Згідно договору про дружбу і кордони між Німеччиною та СРСР, що був підписаний 28 вересня 1939 року, територія Західної України відійшла до СРСР. Напередодні можливої радянсько-німецької війни публікуються основні дослідницькі твори Юрія Липи. Його концептуальна геополітична позиція ґрунтується на засадах етнічної та політичної самосвідомості українців.

Визначальною обставиною усвідомлення українцями України як геополітичної реальності Юрій Липа вважав позбавлення від стереотипів у мисленні та сприйнятті дійсності. Насамперед сприйняття існуючої радянської комуністичної влади як законної на території України. Вторгнення військ Радянської Росії в Україну закономірно визначається головною причиною встановлення влади комуністичної партії на території України. Відповідно це пояснює і її подальші дії в Україні: штучні голодомори 1921, 1933, 1947 років, колективізацію в сільському господарстві, судовий процес Спілки Визволення України, репресії 1937-1941 рр. Радянська влада, встановлена російськими комуністами та їх прихильниками в Україні, була окупаційною щодо української нації.

Захоплення радянськими військами території України, розглядається не як введення військових частин чи формування адміністративної влади, а як прагнення представників ворожого «урало-фінського» світогляду знищити українців, як спадкоємців тисячолітньої землеробської культури.¹ З цією метою і здійснювалися штучні голодомори, колективізація, політичні репресії, виселення та переселення до Сибіру, Уралу, Далекого Сходу українського населення. Це ті страшні факти української історії, що їх свідомо чи не свідомо, не бажають сприйняти деякі громадяни України, які мали можливість отримати від органів радянської влади певні матеріальні здобутки.

Робота українців в комуністичних партійних та державних органах – це була, безперечно, робота і служба в окупаційній державній та військовій адміністрації. В 1942-1943 роках на всіх теренах України посилено відбувається творення осередків Організації Українських націоналістів та загонів Української повстанської армії. Юрій Липа бере активну участь в військово-політичній діяльності УПА, яка розпочала боротьбу проти фашистської Німеччини та комуністичного Радянського Союзу за відновлення Української держави. Боротьба УПА підтвердила думки Юрія Липи відносно здатності українства витримати психологічне про-

тистояння з ворожими силами, об'єднатись заради вільного життя українців на своїй рідній землі. Але небезпечним уже у відновленій українській державі, вважає український геополітик, перебування при владі людей, які не мають державницького усвідомлення відносно геополітичного утвердження України у світі, коли «провінційність» мислення та «хутірний примітивізм» заважають встановлювати та здійснювати рівноправну співпрацю з іншими державами.

Існуючі стереотипи мислення в українців сформувалися внаслідок перебування України в складі Радянського союзу. Державний політичний центр СРСР знаходився на території Росії в місті Москві. Це зумовлювало постійне нав'язування державною комуністичною владою українцям та іншим поневоленим націям російської культури, російської мови в сферах державного управління, освіти, офіційного спілкування, заради використання їхнього ресурсного та демографічного потенціалу. Єдність українців з іншими поневоленими націями, це, на думку Юрія Липи, могло бути головним чинником для перемоги українців у боротьбі з радянською владою.

У 1943 році з ініціативи керівництва УПА була проведена перша конференція поневолених народів Європи і Азії, учасники якої висловилися за необхідність боротьби проти німецького III Рейху та комуністичного Радянського союзу. Знищення цих двох злочинних політичних утворень було головною передумовою постання в Східній Європі та Азії вільних та незалежних держав. Це створювало для України унікальну можливість, яка могла здаватись для українців у середині 40-х років XX століття фантастичною.

Знищення московського державного центру усувало головну перешкоду для утвердження України як потенційного геополітичного центру в Європі та Чорноморському регіоні. Це було наступним обов'язковим головним етапом, національно-визвольної боротьби українців за відновлення власної державності. Актуальною, залишається позиція Юрія Липи щодо того, що українцям не потрібно вести боротьбу за відновлення української держави заради того, щоб вона і в державному статусі була аграрно-сировинним чи промислово-розподільчим додатком інших держав. Це цілком очевидно підтверджується і в теперішній час, коли економіка України перебуває під контролем російських фінансово-промислових компаній, інформаційний простір України наповнений російськими вульгарними газетами, журналами, детективними романами, повістями, телевізійними та радіопередачами.

Юрій Липа заперечує нав'язвану українству думку щодо перебування України в постійному виборі орієнтації розвитку. Не вибір між Сходом і Заходом, а опанування контролю на чорноморському узбережжі з подальшим територіальним розширенням на північні простори, це є історично обумовлена українська геополітична традиція.² Тобто Південь-Північ це є головна географічна координата, що визначає сутність України як держави здатної до стратегічної експансії. Тому важливим аспектом географічної політики України на початку III тисячоліття є відновлення контролю на чорноморському узбережжі Криму. Відповідно: ліквідація Кримської Автономної Республіки як штучного політичного утворення, що використовується політичними силами Росії для тиску на Україну; припинення функціонування бази Чорноморського флоту Росії в Севастополі; реальне створення надводних та підводних частин Військово-морських сил України; налагодження активних політичних та торгово-економічних

відносин з Туреччиною. Ці дії відображали б віковічні традиції, закладені від часів Боспорського царства, готської держави, давньої Русі. Основоположним в поглядах Юрія Липи є висновок щодо важливості для майбутнього української території знищення еллінськими державами Трої.³ Це стало головною передумовою для утвердження «геополітичного значення» української території, що відкрило можливість для еллінів проникати на чорноморське узбережжя, засновуючи свої міста, які згодом об'єдналися і разом з протоукраїнськими племенами входили до складу Боспорського царства. Це обставина сприяла формуванню в протоукраїнців та їх нащадків органічного тяжіння до чорноморського узбережжя, геополітичної традиції використання його як стратегічного плацдарму в зовнішньо-політичній та торговельно-обмінній діяльності.

Боспорська держава була розгромлена племенами готів, які сформували централізовану державу на просторах між Балтійським і Чорним морями, що створило можливість формування торгового шляху від «варяг у греки». Він зберігся навіть і після розгрому готів, кочовим народом гуннів. Цим шляхом скористалися в IX столітті войовничі нормани, яких називали протоукраїнці варягами. Варяги захопили Київ в 862 році, підкорили протоукраїнські племена, здійснювали дії для встановлення контролю над важливими торговельними водними та сухопутними шляхами. Особливо в окресленому напрямі активну діяльність здійснював князь Святослав. Напрями зовнішньо-політичної діяльності Святослава пов'язані з встановленням контролю давньоруської держави в територіальних просторах, над Волгою, Дунаєм, на Кавказі і в Балканах. Ці напрями співпадають логічно з можливими напрямками геополітичної діяльності сучасної української держави, зокрема в межах об'єднання ГУУАМ. Києво-руську державу часів Святослава, Володимира, Ярослава Мудрого, Юрій Липа охарактеризував як «Київську імперію», величина просторів якої дорівнювала третині просторів римської імперії.

До Київської держави входили сучасні українські етнічні території, території європейської частини нинішньої Росії, Білорусі, Литви, Фінляндії, частково Закавказзя. Основоположним джерелом Київської держави були культурні та господарські надбання трипільських племен, доповнені різноманітними соціальними, політичними, етнічними впливами інших народів та племен. Все це разом створювало універсальну культурну та державницьку систему традицій і поглядів. Авторитетність Київської держави позначилась на утвердженні її політичного та правового наступника Галицько-Волинського князівства. В 1253 році князь Данило Галицький прийняв від представника папи Римського королівську корону, і був визнаний сучасним тоді європейським світом як король Русі-України. До Галицько-Волинської держави входило більшість земель сучасної України, які належали у XIV столітті до Литовського князівства, а в складі його ввійшли у XVI столітті до польської держави Речі Посполитої.

Козацьке повстання 1648 року проти польської влади на чолі з Богданом Хмельницьким було здійснено за підтримки кримського ханства, що вважається логічним продовженням природної геополітичної традиції України в орієнтації на контакти з територіями Причорномор'я.⁴ Тому політична співпраця з Османською імперією та кримським ханством, була на той час більш правильною та потрібною, чим примирення з Польщею та реалізований союз з московським царством. З ініціативи Богдана Хмельницького у 1654 році українською козацькою державою та московським царством було укладено військово-політичну угоду. Згідно з цією угодою, затвердженою на козацькій раді в місті Переяславі в січні 1654 року, московські війська повинні були надати допомогу Війську Запорізькому у війні з Польщею. Богдан Хмельниць-

кий, очевидно, усвідомлював військово-політичну небезпеку і Польщі, і Московського царства стосовно України, тому необхідно було зіткнутися їх військові сили в тривалій війні. Але в подальшому дана угода стала приводом для втручання московської держави у внутрішні справи України та позбавлення її інших зовнішньо-політичних контактів, насамперед, з європейськими державами. Активний опір даним намаганням українські козаки вчинили в 1659 році на чолі з гетьманом Іваном Виговським, розгромивши спільно з татарськими загонами московську армію під містом Котопом.

В 1709 році війська шведського короля Карла XII отримали підтримку гетьмана Івана Мазепи та його прихильників. Розгром армії російського царя Петра I на річці Прут в 1711 році турецькими військами та загонами гетьмана Пилипа Орлика є доказовим підтвердженням геніального висновку Юрія Липи щодо правильності політичного вибору Богдана Хмельницького в 1648 році. Проблема вибору стратегічного партнера є, безперечно, актуальною і в даний час, її можна вирішувати цілком очевидно з врахуванням регіональної специфіки. Польща це стратегічний партнер в межах східної Європи, Туреччина це рівноцінний партнер для ГУУАМ, територія сучасної Росії створює можливість для зв'язків з потенційними національними державами Кавказу, Сибіру, Уралу, Півночі. Згідно актуалізації геополітичної концепції Юрія Липи, Україна здатна визначитись як рівноцінний геостратегічний партнер Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та інших провідних геополітичних центрів світу. Це буде відображенням основоположної ідеї його праці, що геополітична унікальність української території має бути повноцінно використана українською нацією в своїх державницьких інтересах.

Основна ідея геополітичної концепції Юрія Липи – це відродження еллінської культури Боспорського царства, спадкоємицею якої є українська нація. Відповідно створення на цій основі чорноморської федерації держав на чолі з Україною, що могла дати світу нові соціальні та культурні цінності. Ворожій Україні ідеї Великої Росії протиставлялась концепція Великої України як однієї з найвагоміших територій світу, завдяки своєму геополітичному розташуванню та перехресті важливих торговельних шляхів. Географічні умови та торговельні комунікації створили унікальні можливості для формування української нації.

Не відкидаючи термін «нація», Юрій Липа визначає спільність українців поняттям «раса».⁵ Українська раса визначена як спільність українців за традиціями, звичаями, думками, як «острів із власним життям, з власним святощами і вселюдськими цінностями». Важливими факторами формування української спільності з точки зору українського геополітика, були геополітичні ознаки української території. Тому головним завданням його науково-дослідної роботи було пізнання України як одного з світових центрів торгівлі, пізнання її культурної спадщини, біологічних та психологічних особливостей населення.

Головною основою творення української нації закономірно визначено протоукраїнські племена Трипільської культури. Вони були джерельною основою яку доповнювали антропологічно, політично та культурно інші племена та народи. Трипільці опанували сучасні українські землеробські природні терени, створили традиційну для українців архітектуру будівництва житлових приміщень, започаткували культурну традицію народних звичаїв та обрядів. Становлення української спільності однозначно трактується як реалізація морально-психологічної здатності українців до опанування внутрішніх земельних теренів, зовнішньо-політичної експансії, інтелектуальної та культурної творчості. Тому розвиток геополітичних традицій української держави, започаткованих боспорськими царями, давньоруськими князями, козацькими геть-

манами визначається як державницький обов'язок українців. Відновлення української держави Юрій Липа розглядає як глибинний процес національної революції, насамперед, відновлення та утвердження суспільно-правових та етично-господарських традицій української нації,⁶ зокрема, таких духовних цінностей, як традиціоналізм у повазі до хліборобської праці, приватної власності, любов до природи та близьких людей в музичній та поетичній творчості, віра в зв'язок людини з рідною землею. Саме такі цінності століттями формували в українців ідеали української держави та необхідної для її становлення провідної верстви.

Потужний духовний потенціал української нації завжди був важливою основою для становлення української держави, яка могла б панувати у визначеному їй історичним розвитком геополітичному просторі та бути зразком у світі в продуктивній праці, політичному і соціальному ладі.

Юрій Липа в своїх працях «Призначення України», «Розподіл Росії», «Чорноморська доктрина» та ін. узагальнив та відобразив українські світоглядні традиції, що проявлялися в українських народних звичаях, обрядах, піснях. Визначив українську етнічну єдність як найвищу цінність для українців, що втілює у собі органічний зв'язок між рідною українською землею та духовними українськими традиціями. У духовній спадщині української нації вбачав основу, що розкривала природну силу українців у віковичному протистоянні з ворожими силами, геополітичну роль української дер-

жави в європейському просторі та світовій історії. Вивчення та аналіз праць визначного українського громадського та політичного діяча визначається необхідністю формування державницької політичної та інтелектуальної еліти нації, що утвердила б в сучасному часі українську державність, була б відповідальною за майбутнє України в третьому тисячолітті. Для цього, безперечно, необхідним є наукове опрацювання ідейно-теоретичної спадщини з проблем географічної політики України. Визначення в сучасний час основоположних засад української географічної політики, як складової частини українознавства – інтегративної системи знань про Україну та світове українство – це має бути головним напрямом геополітичних українознавчих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Липа Юрій. Призначення України. – К.: Дніпро, 1997. – 267 с.
2. Липа Юрій. Розподіл Росії. – Л.: Ін-т народознавства НАН України, 1995. – 145 с.
3. Липа Юрій. Геополітичні орієнтири нової України. Зб. статей. – К.: Українська видавнича спілка, 1999. – 18 с.
4. Янчук Олесь. Пороги вічності Юрія Липи (нарис життя і творчості) // Визвольний шлях, 2000. – Вересень. – С.50-69.
5. Баган Олег. Юрій Липа: людина і мислитель // Лицарі духу. Зб. ст. Дрогобич, 1996. – С.83-126.